
CSIKÓSNÉ SIPEKI IRÉN¹

Munkaértékek a középiskolában és a BGF KVIFK hallgatói körében

Value of work in the secondary school and among in the students of Budapest Business School.

Hungarian education policy disposes of the vocational guidance than a literacy field in the National Base Curriculum, recognizing the rolls of the schools in the preparation to the world of the work. One of the emphasized importance part of the Super – type developments-oriented is the value of work, wich is important part of the engagement of the labour market. We have been examined the hierarchy of these specific values of work and have been found some specific results and differences among schools wich have different types of programmes and different maintainer. Our result can help the more effective preparation for the challenge of the labor-market.

A magyar oktatáspolitikai rendelkezések a nemzeti alaptantervekben a pályaaorientációról, mint műveltségi területéről, elismerve az iskolák szerepét a munka világára való felkészítésben. Ezzel megfelelünk az Európai Unió belüli megközelítésnek, ahol az iskolák világában az életpálya-tanácsadás önálló tantárgyként vagy beépülve a műveltségterületekbe megjelenik. A Super-féle fejlődéselvű megközelítések egyik kiemelt jelentőségű eleme a munkaérték, mely fontos tényezője a későbbi munkaerő-piaci szerepvállaláshoz.

Különböző képzési programú és fenntartójú intézmények tanulóinál, hallgatóinál vizsgáltuk meg a jellemző munkaértékek rangsorát, remélve, hogy az eredmények segíthetik az eredményesebb felkészítést a munka világába való belépésre.

Bevezetés

Tanácsadó szakpszichológusként 2000 óta folyamatosan dolgozom munkanélküliekkel, pályaválasztás előtt állókkal, pályamódosítókkal. Gyakran szembesülök azzal a problémával, hogy milyen

- kevés tudással rendelkeznek az emberek a munka világról,
- milyen bizonytalan az önismeretük, emiatt nagy az irracionális döntéshozatal veszélye,
- milyen erősen befolyásolja őket az a környezet, amiből érkeznek.

Ez a terület ma Magyarországon nem tartozik a legnépszerűbbek közé, a pályaválasztásról nem, ám a munkanélküliség problémájáról divatos beszélni. Kevésbé történik meg a pályaválasztás tudatos előkészítése, ugyanakkor elvárjuk a reális döntéseket az iskola- és a pályaválasztásnál. Természetesen ez olyan probléma, amit szeretnénk az iskolákban megoldottnak látni, de az oktatási intézmények jelenleg ezt a feladatot nem képesek felvállalni, többek között azért, mert nem feldolgozták azokat a kompetenciaterületeket, melyek segítenék őket ebben a munkában, valamint azért sem, mert nem rendelkeznek

¹ BGF, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, mestertanár

releváns tapasztalattal a munka világáról. Emiatt felnőtt egy olyan nemzedék, mely a munka világára gyakran irreális elvárásokkal tekint, az értelmes, értékteremtő munka lehetőségére kevés esélyt lát a nyílt munkaerőpiacon. Ez a probléma ma már a felsőoktatásban is érezteti hatását, a fiatalok számára gyakran nem teljesen világos, hogy milyen tevékenységek, pályák nyílnak meg előttünk.

Az oktatáspolitikai felismerte a pályaválasztás segítésének jelentőségét, hiszen mindhárom NAT (1995, 2003, 2007) rendelkezik a pályaeorientációról, mint műveltségi területéről, elismerve az iskolák szerepét a munka világára való felkészítésben. Ezzel megfelelünk az Európai Unió belüli megközelítésnek, ahol az iskolák világában az életpálya-tanácsadás önálló tantárgyként vagy beépülve a műveltségterületekbe megjelenik.

Az 1995-ös NAT-ban a pályaeorientáció fogalma a műveltségi területek között az „Életvitel és gyakorlati ismeretek” alá kerül besorolásra. Itt a pályaeorientáció a technika; háztartástan és gazdálkodás mellett jelenik meg az első négy osztályban 4-7%; az 5-6. osztályban 5-9%; a 7-8. osztályban 6-10% és a 9-10. osztályban 5-9% javasolt leosztásban a teljes óraszámkerethez viszonyítva. Ez minimális óraszámot jelent egy tanévre, főleg ha figyelembe vesszük a kapcsolódó egyéb gyakorlati ismereteket is. Kötelező önálló pályaeorientációs foglalkozások tartása, azonban erre sem önálló órakeret sem státusz nem kötik. A 2003-as NAT sem jelent ehhez képest változást óraszámában (4-8%; 4-9%; 5-10%; 5-10%), azonban kiemelt területként kezeli a pályaeorientációt.

A 11-12. osztályokban ehhez a műveltségi területhez már nem kapcsolódik óraszám, nem jelenik meg a professzionális segítő sem, aki ebben a feladatban - a pályaeorientáció komplex feladatára nem felkészített pedagógusoknak - segítséget nyújthatna. A gimnáziumok esetében már nincs értékelhető információnyújtás sem a fakultáció választás időszakában.

A pedagógiai szakszolgálatoknál a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás kötelezően ellátandó feladat a közoktatásról szóló 1993-as LXXIX tv. alapján, de ezt nagyon minimális óraszámában és keretek között biztosítja csak.

A pályaeorientáció folyamat, mely optimális esetben végigkíséri az iskolarendszerű oktatás idejét, és kiterjed a tanulmányok befejezése utáni időszakra is, és nem csak a kritikus – munkahelyvesztés, pályamódosítás – helyzetekben jelenik meg. „... a pályaválasztás mint folyamat azt jelenti, hogy a fennálló lehetőségeink alapján önállóan, célunknak megfelelően kiválasztunk egy olyan foglalkozást, tevékenységet, amely lehetővé teszi, hogy a társadalom és a magunk számára értékkel bíró munkát végezhessünk” (Szilágyi, 1993a. 2. p.). Ez az egyén és környezete közötti folyamatos interakció eredménye, mely egy döntéssel zárul, amikor is a fiatal megkezdi tanulmányait valamely iskolatípusban. Zakar (1988) szerint az eredményes pályaválasztás egyéni oldalról a személyiségben rejlő értékek optimális felhasználását feltételezi, társadalmi szempontból pedig az aktív beilleszkedést a munkabeosztásba, a munkakörnyezethez való eredményes alkalmazkodást. Völgyesi (1976) szerint a pályaeorientáció az a folyamat, amikor a fiatal integrálja – megfelelő és optimális döntés előkészítés után – a közvetlen környezeti és társadalmi hatásokat, valamint

személyes tapasztalatait egyaránt. (Völgyesy, 2003). Szilágyi (2005) szerint a pályaorientáció olyan folyamat, amely során a lehető legszélesebb körű információ nyújtás révén - a fiatalok igényeinek a figyelembevételével - segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását. A szakirodalomban ma a pályaválasztás helyett a pályaorientáció fogalmát használják többen a folyamat definiálására

Borbély-Pecze (2010) szerint azonban ehhez a feladathoz nem sikerült megnyugtató módon hozzárendelni sem a feladatokat, sem a szakértelmet sem a finanszírozást az iskoláknak.

Ebben a folyamatban lehet segítség az iskoláknak, tanulóknak és szüleiknek egyaránt, ha pályaorientációt erősítjük, aminek az egyik lehetséges megoldása az, hogy külső szakembert von be, háttéranyagot szolgáltat az iskolának és tanulóknak azzal:

- pszichológiai szolgáltatást nyújt,
- eltérő iskolatípusokba járó gyerekek különbözőségeit kutatja, melyek segíthetnek a pedagógiai munka megtervezésébe.

Ennek a folyamatnak egyik kiemelt jelentőségű eleme a munkaérték, mely alapvetően képes befolyásolni a pályaválasztás folyamatát és a munkaerő-piaci sikerességet egyaránt.

Módszertan

A pszichológiai eljárások olyan adatokat tudnak nyújtani, melyek a pedagógusok megfigyelései és az iskolai osztályzatok mellett lehetőséget adnak arra, hogy a pályaválasztási döntési folyamatot megtámogassák. A módszertani eszközök kiválasztása során figyelemmel kellett lennünk arra az igényre, hogy a vizsgálatban részt vevő személyek, iskolák számára támogatást tudjunk adni az eredmények alapján. A fenti feltételeknek való megfelelés miatt a Super-féle munkaérték kérdőívre esett a választásunk, ahol ötfokú skálázásos tételek szerepeltek. Az eredményeket a Bonferroni-féle páros összehasonlítás használtuk, mely lehetőséget ad arra, hogy a páronkénti átlagok különbségét vizsgáljuk, ahol a két csoport elemszáma különböző is.

Super-féle munkaérték kérdőív

Az általunk használt kérdőív 45 ítemet tartalmaz (A Super-féle ..., 1987). Maga a kérdőív olyan értékek közötti választás lehetőségét kínálja fel, melyek a konkrét tevékenységtől függetlenek. A választások alapján kialakult értékpreferencia adja a kérdőív produkciófelületét. Super pályafutás-elméletének megfelelően állította össze kérdőívét, és abban összekapcsolja a társadalmi-gazdasági, szociológiai és pszichológiai kategóriákat is.

Super eredeti – és általunk is használt – értékkörei a következők:

- szellemi ösztönzés – szellemi kihívás jelentkezik
- munkateljesítmény – a teljesítés élménye a fontos
- önérvényesítés – elképzelt, vállalt szerepekhez kapcsolódik
- anyagi ellenszolgáltatás – a jó fizetés igénye
- altruizmus – szociális segítőkészség
- kreativitás – új dolgok, termékek bevezetése, új elméletek kidolgozása

- társas kapcsolatok – jó kapcsolat a munkatársakkal
- munkához kapcsolódó biztonság – munkából fakadó stabilitás megélése
- presztízs – rang és tisztelet mások szemében
- irányítás – mások munkájának és munkafeltételeinek megtervezése, megszervezése
- változatosság – lehetőség a munkaöröme, szemben a feladatorientáltsággal
- esztétikum – lehetőség szép dolgok, tárgyak készítésére
- függetlenség – lehetőség autonómiára, önállóságra
- fizikai környezet – megfelelő környezet (esztétikum, társadalmi elismertség)

Az eredmények bemutatása

Ennél a vizsgálatnál a tanulók 45 kérdésre válaszoltak, melyek a konkrét munkatevékenységtől független értékek közötti választásra vonatkoztak (N=418 fő középiskolás + 35 fő főiskolai hallgató). A feldolgozás során Super eredeti értékköreit alkalmaztuk. Az össze-függések feltárásához a már korábban is szereplő független változókat használtuk.

Jellemző azonosság iskolatípustól függetlenül, hogy a társas kapcsolat az egyik leg-erősebb munkához kapcsolódó érték a mintát alkotó fiatalok körében. A főiskolások körében a változatos munka felértékelődik, valamint a munkateljesítmény is előrébb kerül a rangsorban, ami jelezheti a főiskola értékátadó funkcióját is. Sajnálatos módon a szellemi ösztönzés alacsony szintje arra utal, hogy az intellektuális hatékonyság élményét nem találja vonzóknak a fiatalok többsége. A gimnazisták és szakközépiskolások körében a rangsor élén az önérvényesítés áll, míg a szakközép- és szakiskolások az anyagiak előre helyezésében egységesek. A gimnazistáknál fontos érték a változatosság is. A legkevésbé választott értékek közé tartozik a szakiskolások és szakközépiskolások körében a szellemi ösztönzés. Ez utóbbi értéknek a gimnazistáknál is csak a 11. hely jutott (lásd 1. táblázat), utalva arra, hogy a középiskolák nem képesek fenntartani a kíváncsiságot és a szellemi tevékenység előtérbe helyezését. A munkateljesítmény is egységesen alacsony értéket mutató tényező. Ez a tény igen furcsa, hiszen a magas jövedelem elérése egyetemleges célként jelenik meg a fiatalok szemében.

¹³ A nasszeri alkotmányhoz képest bizonyos szabadságjogokat biztosított – elméletben. Elismerte a többpártrendszer (korlátozottan), viszont néhány alapelv állampolgári jogokat sértett (pártok és a sajtóműködésének korlátozása, elnöki jogkör kiszélesítése, egyben az utódjának kijelölését és saját regnálásának idejét is ő határozza meg). Csicsmann László: A Mubárák-rezsim liberalizációja és deliberezációja.

In: Csicsmann László (szerk.): Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei. Aula, Budapest, 2010. 188. p.

1. táblázat
Munkaértékek rangsora főiskolás és középiskolás tanulóknál

Rangsor	Főiskola	Gimnázium	Szakközépiskola	Szakiskola
1.	változatosság	önérvényesítés	önérvényesítés	fizikai környezet
2.	anyagiak	társas kapcsolatok	anyagiak	társas kapcsolatok
3.	társas kapcsolatok	változatosság	társas kapcsolatok	anyagiak
4.	önérvényesítés	függetlenség	függetlenség	presztízs
5.	függetlenség	fizikai környezet	fizikai környezet	függetlenség
6.	biztonság	anyagiak	változatosság	biztonság
7.	altruizmus	biztonság	presztízs	önérvényesítés
8.	presztízs	presztízs	biztonság	kreativitás
9.	munkateljesítmény	kreativitás	kreativitás	esztétikum
10.	hierarchia	altruizmus	munkateljesítmény	változatosság
11.	fizikai környezet	S szellemi ösztönzés	hierarchia	hierarchia
12.	kreativitás	munkateljesítmény	altruizmus	munkateljesítmény
13.	esztétikum	hierarchia	esztétikum	irányítás
14.	szellemi ösztönzés	esztétikum	szellemi ösztönzés	altruizmus
15.	irányítás	irányítás	irányítás	szellemi ösztönzés

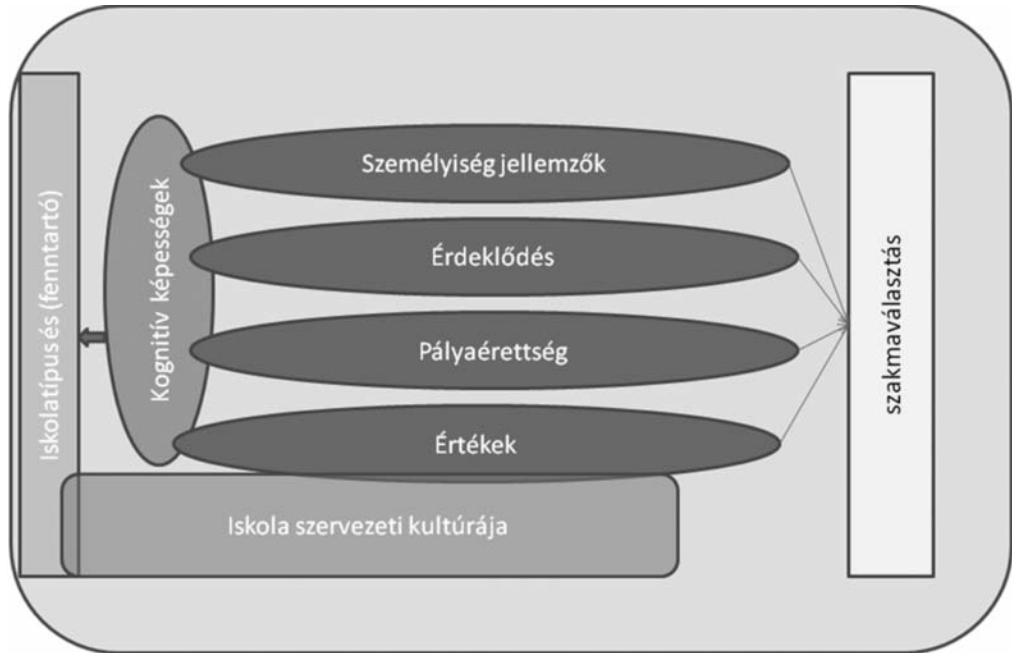
Magyarázat: A szürke háttér az azonos értékeket jelöli.

Összefoglalás

Az értékvizsgálatok együttesen azt mutatják, hogy az életvezetést személyes kapcsolatokon keresztül fogalmazzák meg a fiatalok, ezért a társas kapcsolatok megjelennek e vezető érték között, azonban a gimnazisták és főiskolások egyéni módon érdekes munkával szeretnének megvalósítani. A szakközépiskolásoknál ezt a folyamatot erősen befolyásolja az anyagiak megjelenése, mint fontos összetevő. Önérvényesítésük és a társas kapcsolatok igénye azonos a gimnazistákéval. A szakiskolások rövidebb távban terveznek, eddigi tapasztalataikhoz kapcsolódnak, így a tanulás, érettségi megszerzése válik fontos céllá. Mindez szorosan kapcsolódik a fizikai környezet értéként való választásához, mert a mindennapjaikat a munkavégzés környezete meghatározza. A munkához kapcsolódó értékeiket befolyásolják az anyagiak is.

Az értékek szerepe kiemelkedő, hiszen az alábbi ábrán szemléltetjük azt a kapcsolatrendszert, amivel a külső értékek, az iskolák értékei és a hallgatók értékei mintegy összekötő kapocsként jelennek meg a pályaaorientáció folyamatában, ahol a kognitív

képességek határozzák meg a képzési típust, a személyiségjellemzők, érdeklődés, pályaegettség az értékekkel együtt szakmacsoportok közötti választást és ezek befolyásolhatja a munka-erőpiaci sikerességet is, ha ezen területekről megfelelő ismerettel rendelkezik a pályaeorientáció különböző stációin álló fiatal.

A pályaeorientációs rendszerek napjainkban – részben amiatt, hogy a pályaeorientáció középpontjába a tanulmányi eredményeket helyezik – kevésbé képesek az Európai Szociális Charta 1974-ben megfogalmazott, majd újra és újra megerősített elképzelését megvalósítani hazánkban, miszerint a pályaeorientáció kritikus időszakában az oktatási, a szakképzési, a pályaeorientációs és az állásközvetítő szakemberek felelős együttműködése segítse a tanulókat. Saját tapasztalatunk ezt a hiányt megerősíti, a szülők, pedagógusok és tanulók részéről is komoly információhiányt tapasztalunk már az általános iskola elhagyását követően is, és a probléma a középiskolában, illetve a felsőoktatásban tovább halmozódik. Abban az esetben, ha egészségesebb, a munkaerő-piaci igényekhez rugalmasabban alkalmazkodó, az Európai Unió elvárásainak megfelelően a tanulásra nyitott, könnyen átképezhető dolgozókat szeretnénk látni, akik képesek az önállóságra, fontos lenne, hogy jó önismerettel rendelkező, vállalkozó kedvű, vezető szerepet is felvállaló fiatalok kerüljenek ki az iskolából, akik tudják, hogy a munka világának melyik része illeszthető személyiségjellemzőikhez és képességstruktúrájukhoz.

IRODALOMJEGYZÉK

- A SUPER-FÉLE MUNKA-ÉRTÉK KÉRDŐÍV (1987): *Munkalélektani Koordináló Tanács Módszertani sorozata. 14. köt. Budapest, Munkaügyi Kutatóintézet, 19 p.*
- BORBÉLY - PECZE TIBOR BORS (2010): *Életút-támogató pályaorientáció ELTE PPK, disszertáció 218 p.*
- CSIKÓSNÉ SIPEKI IRÉN (2012): *Az iskolák szervezeti kultúrájának vizsgálata a pályaválasztási döntés hátterében álló személyiségjellemzők tükrében, kézirat, 172 p.*
- HERR, EDWIN - CRAMER, STANLEY (1994): *Pályairányítás és pályatanácsadás az egész élet során. Szisztematikus megközelítések. In Ritoók Pálné (szerk.): Pályalélektan. Pályafejlődés-elméletek. Kézirat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pályaszocializációs és Munkapszichológiai Szakcsoport, 281–399 p.*
- RÓKUSFALVY PÁL (1982): *A pályaválasztás személyiségvonatkozásai. In Pszichológiai tanácsadás a pályaválasztásban. Módszertani füzetek 12. kötet. Budapest, Országos Pedagógiai Intézet, 62 p.*
- SUPER, DONALD (1994): *Orientálás egy foglalkozás vagy pályafutás felé. In Ritoók Pálné (szerk.): Pályalélektan. Pályafejlődés-elméletek. Kézirat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pályaszocializációs és Munkapszichológiai Szakcsoport, 120–129. p.*
- SZILÁGYI KLÁRA (1993): *A tanácsadási elméletek. Gödöllő, Gödöllői Agrártudományi Egyetem, 56 p.*
- SZILÁGYI KLÁRA (2005): *A fiatalok és felnőttek pályaorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztésének lehetőségei. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 117 p.*
- VÖLGYESY PÁL (1976): *A pályaválasztási döntés előkészítése. Budapest, Tankönyvkiadó, 128 p.*
- VÖLGYESY PÁL (2003): *A pályaorientáció-pályakorrekció csoportos formáinak bevezetése [online:] {www.ofa.hu/index.php?WC_NODE} Letöltés: 2009. december.*
- ZAKAR ANDRÁS (1988): *Pályaválasztási elméletek. Budapest, Tankönyvkiadó, 172 p.*

